

PŘEDMLUVA

Potřeba vybudovat českou novověkou diplomatiku byla po druhé světové válce při různých příležitostech častěji zdůrazňována, zvláště naléhavě v září 1953 na brněnské konferenci o úkolech pomocných věd historických, později v diskusi o metodě novověké diplomatiky na stránkách Archivního časopisu v letech 1960—1962, stejně jako na sjezdu absolventů brněnského archivního studia v říjnu 1960, dále na konferenci o pramenovědných problémech nových a nejnovějších dějin, uspořádané v Praze na jaře roku 1962, a konečně na IV. sjezdu československých historiků v září roku 1966. Když byla na sklonku roku 1965 vydána prací patnáctičlenného autorského kolektivu obsáhlá syntéza Československé diplomatiky, jejíž plná polovina je věnována úředním písemnostem po roce 1526, kterýžto časový mezník bývá u nás tradičně považován za počátek diplomatiky novověké, ukázalo se, že nikoliv v celém časovém rozsahu a nikoliv ve všech institucionálních oblastech mohly být problémy novověké diplomatiky zpracovány zcela rovnoměrně. Je pochopitelné, že v příručce učebnicového charakteru, která spíše než o podání nových poznatků usilovala o shrnutí výsledků dosavadních dílčích studií, se plně odrazil současný stav bádání o novověkých úředních písemnostech. Tuto skutečnost (konstatovanou ostatně již v časopiseckých recenzích uvedené příručky) není zajisté třeba na tomto místě v plném rozsahu rozebírat; budiž však dovoleno upozornit na tu pasáž příručky, v níž se disproporce v rozsahu a hloubce zpracování projevily nejmarkantněji, totiž na kapitulu o písemnostech státní zeměpanské správy z let 1526—1848: Jestliže při zpracování období předbělohorského, zejména pokud jde o písemnou agendu úřadů centrálních s českou dvorskou kanceláří v čele, bylo možno se opřít o celou řadu diplomatických studií, vzešlých v období mezi dvěma světovými válkami především z okruhu pražské archivní školy (kde jmenovitě Jan Bedřich Novák dával podněty k pracím tohoto druhu), resp. její brněnské pobočky z let 1947—1950, a bylo-li proto možno podat diplomaticky fundovaný obraz tohoto období (třebaže nikoliv zcela bez mezer), pak pro dobu pobělohorskou, která zůstala prozatím v oblasti písemností státní zeměpanské správy diplomaticky vlastně nedotčena, nezbylo než spokojit se jednak několika více méně rozpačitými poznámkami leckdy příliš obecné povahy, čerpanými nadto mnohdy jen z pramenů normativních, jednak tím (a to především), že diplomatika tu byla de facto suplována správně-organizačními dějiny kanceláří. Jak patrně, je diplomatické zpracování písemné produkce pobělohorských zeměpanských institucí českého státu, jak ústředních, tak i pro-

vinciálních (zemských, krajských), ve všech resortech veřejné správy jedním z naléhavých úkolů dalšího bádání.

Způsobů, jimiž bude přitom nutno krok za krokem postupovat, je několikero (naznačil je v diskusi o novověké diplomacie naposled zejména Z. Fiala), základním z nich však patrně bude postupné zpracování písemných produktů jednotlivých úřadů. Pokusem o alespoň částečné diplomatické postižení písemné pozůstalosti jednoho ze stěžejních článků hierarchického zeměpanskosprávního systému, totiž úřadu stojícího od sklonku 30. let 17. stol. až do reformem tereziánských v čele správy jedné ze zemí českého státu — královského tribunálu moravského, je předkládaná monografie. K chronologickému rozsahu, vymezenému v titulu, nutno dodat, že klade-li si za konečný časový mezník rok 1749, ačkoliv tribunál — jak známo — působil na Moravě až do roku 1782, je tomu tak proto, že po roce 1749 byla kompetence tohoto úřadu změněna a zúžena natolik, že po tomto datu nelze již o něm mluvit jako o vedoucím úřadě v zemi. Co se týká obsahu a struktury práce, člení se, jak je ostatně také již z titulu zčásti patrné, na dvě studie, z nichž první je vlastně úvodem k vlastnímu jádru práce, jímž je studie druhá. Toto rozdělení je výrazem té skutečnosti, že nelze dosti dobře přistupovat ke zkoumání diplomatickému bez předběžné znalosti aspoň z á k l a d n í správní problematiky příslušné instituce, z jejíž činnosti ta která písemná produkce vzešla (přestože mnohdy — a vyplývá to zčásti právě i z první studie této práce — teprve diplomatické předpracování příslušných pramenů dá vyniknout správněhistorické problematice v plném světle). Jestliže — vzdor tomu, co bylo právě řečeno — není správněhistorická část práce i formálně označena jako „úvod“, nýbrž jako samostatná „studie“, spočívá příčina v tom, že se nespokojuje s pouhou reprodukcí správních poznatků vytěžených z dosavadní literatury, což by bylo možné zejména poté, co byla publikována vynikající, dodnes nedoceněná správní monografie Jiřího Radimského o dějinách tribunálu, nýbrž že se zároveň snaží postihnout nosnou osu správního vývoje této instituce na základě rozboru zatím nevyužitého pramene základní důležitosti. — Ke studii druhé budiž na tomto místě poznamenáno, že potíže, s nimiž se setkává každá diplomatická práce a které velmi plasticky vylíčil například Stloukal v předmluvě ke své dnes již klasické studii o české dvorské kanceláři z počátku 17. století, se v našem případě znásobovaly především těmito okolnostmi: a) Materiál vzešlý z činnosti moravského tribunálu, namnoze postižený necitlivými „skartacemi“ v 18. a 19. století, se nedochoval v původním uspořádání; je — v důsledku někdejšího dělení tribunální pozůstalosti mezi nástupnické úřady — roztroušen v celé řadě fondů dnešního Státního archivu v Brně. b) I když bylo pochopitelně možno využít konkrétních poznatků i metodických podnětů obsažených jednak v syntézách Kúchově a Meisnerově, jednak v monografiích věnovaných diplomacie centrálních zeměpanských úřadů našich i cizích (jmenujme v této souvislosti alespoň kromě dotčené už práce Stloukalovy studie Pešákovy a rozsáhlé dílo Grossovo), jakož i v pracích zabývajících se jednotlivými druhy diplomatického materiálu těchto institucí (např. studie Čelakovského, Kristenovy, Prokešovy, Jenšovského, Letošníkovy, Roubíkovy, Bittnerovy, Michaudové aj.), a i když se bylo lze v mnohém metodicky poučit na diplomatických pracích z jiných správních oblastí než státní zeměpanské (uveďme tu alespoň studie Vojtíškovy, práci Šebánkovu a novější studie Pražákovu a Dědkové z diplomatiky městské nebo práce Hanzalovy z diplomatiky patrimoniální, Trantírkovy z diplomatiky stavovské, práci Beránkovu

o písemnostech universitních aj.), přece jen jsou výsledky této předkládané práce ovlivněny tím, že neexistuje u nás, pokud je mi známo, obdobná studie, která by se zabývala písemnostmi jiné obdobné instituce stojící v čele jednotlivé země státního celku v našem období (snad až na studii Urbánkové o kanceláři Žerotínově a práce Prokešovu a Duškově o kancelářích direktorů českých a moravských, ty však mají za předmět činnost institucí spravujících obě jednotlivé země jen provizorně a za zcela odlišné historické i správní situace, a i materiálově jsou jinak fundovány, než je tomu u tribunálu). Vlivu těchto okolností [vytčených zejména sub a)] třeba vedle subjektivních možností autorových přičíst skutečnost, že Studie II, která se nadto musila vyrovnávat se základními otázkami metodického přístupu k dané problematice, si nemohla klást za cíl zpracovat písemnou agendu moravského tribunálu v celku a ze všech v úvahu přicházejících diplomatických aspektů (zejména aspektu genetickému zůstává tato práce velmi mnoho dlužna), jak bude ještě na svém místě podrobněji vloženo. Je proto jádro předložené práce pouze pokusem o vstup do diplomatické problematiky předního zeměpanského úřadu moravského z doby pobělohorské a představuje jen počáteční zkušební sondu. Jde nyní o to, aby čtenáři kriticky zvážili, zda a do jaké míry je tento prvý pokus metodicky správný, zda může tato studie sloužit za podklad ke studiím dalším, nebo v čem by měly být její metodické postupy i věcné zaměření pozměněny a opraveny, aby se mohly stát nosným základem pro konečné zvládnutí písemností tribunálu i ostatních institucí moravské zeměpanské správy v 17. a 18. století.

*

Předkládaná studie je zkráceným zněním kandidátské disertace, která vznikla z podnětu a za metodického vedení univ. prof. dr. Jindřicha Šebánka, DrSc., jemuž vděčím nejen pouze za konkrétní rady, které čerpal ze svých dřívějších bohatých zkušeností s novověkým diplomatickým materiálem, mj. jako autor jedné z významných monografií o diplomacie městské a jako dlouholetý zemský archivář moravský, nýbrž také — a řekl bych především — za to, že mě vůbec první zasvěcoval — byť na materiálu zdánlivě odlehлém tématu této práce — do tajů diplomatického bádání jako můj universitní učitel, o jehož výchovném působení platí v plné míře slova, která pronesl Josef Šusta o Jaroslavu Gollovi, když charakterizoval hlavní zisk Gollových seminárních cvičení jako „přijetí závazku k přesné práci, která... pramen... dovede... s touhou záměrnosti kriticky vyždímatí do poslední kapky, kterou může snad přispěti k našemu poznání, v pravou chvíli však si dovede říci naopak „non liquet“ tam, kde by nadměrný dohad mohl obmeziti bezpečnost získaného vědění“.

Mnohými díky jsem zavázán docentce dr. Sáše Duškové, DrSc., která patřila rovněž k mým universitním učitelům a která mi přispěla v průběhu práce četnými cennými povzbuzeními a radami, jež mi mohla poskytnout mj. též proto, že sama zahájila svou vědeckou dráhu studií z diplomatiky novověké. Její ochotě vděčím též za zprostředkování informací o některých (v době příprav k této práci nezinventarizovaných) archiválních Státního ústředního archivu v Praze, kterých jsem pak vydatně použil ve Studii I.

Velký zájem o postup mé práce projevoval zvěčnělý ředitel Státního archivu v Brně dr. Jiří Radimský, který mi poskytl v nesčetných časově náročných diskusích množství cenných podnětů a který mě jako vynikající znalec obsahu

archivu svěřeného jeho vedení upozornil v mnohých případech na materiál, jenž by jinak unikl mé pozornosti.

Děkuji dále řediteli Státního archivu v Brně dr. Antonínu Verbíkovi a všem pracovníkům badatelny v čele s dr. Miladou Wurmovou, CSc., za to, že ochotně a obětavě vycházeli vstříc mým přáním. Můj dík náleží i těm výslovně nejmenovaným, kdož jakkoliv přispěli k postupu a dokončení této práce.